

© КОЛЛЕКТИВ АВТОРОВ, 2017

УДК 61(07)

С. М. Аралбай, К. Ж. Абдрахманова, А. Бадел

ҚОҒАМДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНІҢ ДҰРЫС БАҒЫТЫ – БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ КЕПІЛДІК

Қарағанды мемлекеттік медицина университетінің Қазақстан тарихы және әлеуметтік-саяси пәндер кафедрасы (Қарағанды, Қазақстан)

Мақала медицина саласындағы әлеуметтік білім берудің ролі мен тұлғаны әлеуметтендіру мәселесіне арналған. Жоғары медициналық оқу орындарында гуманитарлық пәндерді оқытудың жаңа көзқарастары мен әдістері, рухани құндылықтардың саламатты өмір салты үшін маңызы сипатталған.

Рухани білім мен тұлғаны әлеуметтендірудің маңызы үлкен. Мысалы, денсаулық дұрыс ойлауға байланысты деген көзқарас бар, себебі ойлаудың бір біріне мүлдем кереғар жағымды және теріс жақтары өзара тығыз байланысты. Ойлаудың әртүрлі формаларын талдай отырып, рухани-тарихи мұрасын, рухани құндылықтарын түсіне білу қажет.

Рухани құндылық – тәрбие, ұлттық дәстүрлер, тіл мен білім жиынтығы, ол ұлттық бірегейлікті құрайды.

Кілт сөздер: рухани дерт, айқын ой-сана, дене ауруы, имманентті

Адамзат «саналы адам» деңгейіне жеткеннен бастап білім беру мәселесі қоғам дамуының өркениетке ұмтылысында да, жеке тұлғалардың әлеуметтенуінде де ең басты маңызға ие болатын үдерістердің бірі болып саналады. Бірақта, қоғам дамуының әртүрлі формацияларына байланысты адамзаттың әлеуметтенуіндегі білім беру үдерісі тек шектеулі формада ғана көрініс тауып отырды, яғни кез келген адамның қолы жете бермейтін дүние болып есептелді. Білім беру үдерісінің қаншалықты пайдалы екендігін көзі ашық ғалымдар мен биліктің тізгінін қолына ұстаған шағын топ *элиталар* өте жақсы түсігенімен, тарих беттерінен қарпайым халықты жаппай біліммен сауаттандыруға олардың соншалықты асықпағандығын көреміз. Әрине, қарапайым халықты біліммен қаруландырудың арты неге әкеліп соғатындығын олар өте жақсы түсінді. Солай бола тұрсада адам табиғатының бірнәрсені білуге деген құлшынысы, еркіндікке деген ұмтылысы, ақиқаттың мәңгі екендігіне деген олардың сенімдері қарсылық танытқандардың кедергілеріне мүлдем мойынсұнбауға алып келді. Кейбір жағдайларда танымал ғалымдар өз өмірін ақиқат жолына құрбан етіпте жатырды. Уақыт өте осы жағдайды жете түсінген кейбір қоғам өкілдері адамдардың қоғамдағы алар орнына және олардың ешбір мәртебесіне қарамай тең құқықта білім алуы міндетті екендігін, яғни мемлекет экономикасының негізгі көзі адами ресурста жатырғандығын ұғына бастады. Ал адами ресурстың қуатты күшке айналуы әрине, ол ұлттың, оның ішінде әрбір адамның денсаулығымен тікелей байланысты болатын. Осыны түсінген қазақ халқы «бірінші байлық денсаулық», - деп орынды айтқан болатын [5].

Әрине, толық қанды білім алу мүмкіндіктеріне кез келген қоғам қол жеткізе алмады. Оның себептері өте көп, мысалы: кейбір мемлекеттер табиғи ресурстарға бай бола тұрғанымен түкке тұрғысыз, мағынасы жоқ саяси идеологиялардың құрсауынан шыға алмаса, ал басқалары халқына тегін білім берудің пайдасы шаш етектен екендігін түсінгенімен бірақ, оларға өмір сүріп отырған мемлекеттерінің табиғи ресурстары айтарлықтай мүмкіндік бермеді. Әрине, бұл өте күрделі мәселе. Мемлекетаралық саяси мәдениеттің негізінде дипломатиялық шеберлікті пайдалана отырып бұл мәселені шешпесе оның арты сау ақылға сыймайтын жанжалдарды тудыруы таң қалдырмайтын дүние болатын. Сондықтанды, екі дүние жүзілік соғыс осының куәсі болмақ. Соғыс орын алған жерде адами құндылықтар аяқ асты болып, салауатты өмір салты көзден бұлбұл ұшады.

Әрине, мемлекетіміз Кеңес үкіметі құрамында болған жылдары білім беру үдерісі тегін болғандығын, сонымен қатар кеңестік саяси-идеология одақ халықтарын жаппай сауаттандыруға бет бұрғандығын мойындауымыз керек. Солай бола тұрсада Кеңес үкіметінің ғұмыры ұзаққа бармады. Себебі, сол кездегі басқарушы элитаның орны толмас қателіктерінің бірі ұлт мүддесімен, ұлттың рухани құндылықтарымен мүлдем санаспауында жатырған болатын [3]. Кеңестік саяси идеологияның бас-аяғы жоқ мазмұнсыз ғылымы, салауатты өмір салты ұлттық болмысты сомдаудағы рухани құндылықтардың сұраныстарын қанағаттандыра алмады. Сонымен қатар еріксіз алынған білімдердің кейбір идеялары ұлттың ойлау мәдениетінің азуына, рухани жан дүниесінің

күйзелісіне алып келді. Осы арадан білім беру үдерісінің сапасы мен пайдасы оның тегін немесе ақылы болуында емес, мазмұнында жатырғандығын көруге болады. Білім беру үдерісінің мазмұны қаншалықты бай болып, ұлттың рухани құндылықтары бойынша сұраныстарын қанағаттандыра алған болса, соған сай сол мемлекеттің болашағы, ондағы өмір сүріп отырған әрбір азаматтың денсаулығы соншалықты жоғары деңгейде орын алады. Осы мақсатта білім беру үдерісінің мазмұның ашып көрсете отырып, оның медицина саласымен тығыз байланыста екендігіне тоқталу.

Жалпы адам болмысына тән аурудың үш түрі болатындығы ерте заманнан-ақ белгілі бола бастады. Олардың қатрына: тән ауруын, жан ауруын және рухани ауруды жатқызуға болады [8]. Бұл үш аурудың түрі бір-бірімен өзара тығыз байланыста болып қана қоймай, олардың еміде бір-біріне тікелей тәуелді болып келеді. Қоғамдағы өркениеттің орын алуына байланысты бұл үш ауруға қарсы көрсетілетін емнің шаралары мен нәтижелеріде әртүрлі деңгейде өзгеріп отырады. Кейбір заманның талабы адамзатты рухани аурудан құтқаруға көбірек күш жұмсаса, ал кейбір заманда рухани ауруға мүлдем көз жұма қарап, басты назарды тән немесе жан ауруларына көбірек аударып, рухани ауру адам сансынан мүлдем тысқары қалып жатады. Расында, бүгінгі таңда медицина саласы осы үш аурудың ішіндегі тән және жан ауруына барынша көп көңіл бөлуде. Қазіргі таңда жаңа технологиялардың дамуы медицина саласына үлкен секірістер әкеліп қана қоймай, сонымен қатар заманында шешімі жоқ қасіретке айналған көптеген аурулардың бетін қайырды деуге болады. Бірақ мәселе онымен жеңілдеген жоқ, керісінше, арта түсті. Медицина, фармакология, химия ғылымдарының қарқындап дамуы тек пайдалы ғана дәрі-дәрмектерді тудырып қоймай, адам ағзасына кері әсерін тигізетін дәрі-дәрмектердің және аурулардың жаңа түрін алып келді. «Ауру астан», деп халқымыз айтқандай сапалы тағамдардың орның ендігі жерде әртүрлі жасанды дәрі-дәрмектер мен генетикалық модификацияландырылған өнімдер ауыстырды. Осы арада ойдың сау ақылда тууы ол жеген тамағының сапасы мен тазалығына тікелей байланысты екендігін ұмытпаған жөн. Сондықтанда, ислам мәдениеті халал тағамды жеуді талап етеді. Себебі, қанның тазалығы жеген тағамының тазалығына тікелей байланысты болмақ. Осыдан келіп, таза қаннан таза ой туады.

Халқымызда осыған байланысты тектілік деген ұғым қалыптасқан, яғни тектілік ол адамның байлығына, шығу тегіне емес, осы қанының тазалығы мен дұрыс ой тудыра алуына байланысты айтылған ұғым [4]. Заманында бұл мәдениетті біздің бабаларымызда тек құптап қана қоймай, сол дәстүрді тәжірибе жүзінде ұстанғандығын көреміз. Ұлтымыз адам айтса нанғысыз ерекше демократиялық қоғамды қалыптастыруы осының жемісі болар. Яғни, қазіргі қоғамымызда орын алып отырған көптеген әлеуметтік өзекті мәселелер, яғни алкогольизм, нашақорлық, жетім балалар мен қарттардың қараусыз қалуы, девиантты және деликвентті міңез-құлықтардың шектен тыс орын алуы тәрізді т.б жағымсыз әрекеттер тәуелсіздігімізден айырылғанша мүлдем орын алмағандығын көреміз.

Жалпы денсаулықтың басы дұрыс ойланудан баталады. Себебі, ойлану адамға ғана тән имманентті құбылыс болмақ. Бірақ, ойдың позитивті және негативті түрлері болмақ. Ал адамның табиғаты өтірік айтуға, біреуге жамандық жасауға және осы тәрізді әрекеттерді тудыратын зұлым ойлармен өмір сүруге үзілді-кесілді жаралмаған. Оған дәлел ретінде халқымызда мынадай керемет ой бар, яғни адам тәні еңбекті демалыссыз атқаруға жаралмаған, сондықтанда ағзалардың барлығы белгілі бір биологиялық тәртіптің негізінде әлсіреген кезде тоқтап, демалып болған соң қайта жанданып жұмыс атқарады. Бірақ, адам ағзасында бір орган мүлдем демалыссыз жұмыс атқарады, яғни ол – жүрек болмақ. Жүрек дұрыс ой, адал іс-әрекет, көтеріңкі көңіл-күй және пәк сезім тәрізді позитивті әрекеттердің арқасында демалыс табады. Осылайша адам организмі мен табиғат және қоғам арасындағы үйлесімді өзара байланыстарының нәтижесінде салауатты өмір салты қалыптасып, медицина саласының жұмысы оңға басады. Ол үшін медицина ғылымы ойдың құрылысына ғана емес, сонымен қатар табиғи болмысына, мәніне көп назар аудару қажет.

Жалпы адамзатқа тән ойланудың екі-ақ формасы бар. Бұлар, абстрактылы және нақтылы ойлау формалары. Өз заманында көптеген философ ғалымдар, әсіресе кейінгі Кеңес Одағы дәуірінде өмір сүрген ғалымдар ойлаудың бұл екі формасын тек сынға ғана алып қоймай, екеуін мүлдем бөліп қарастыруға тырысты. Әрине, бұл сау ақылға қонымсыз дүние, бірақ олардың осындай әрекетке барғандығы ол шындық болып қала бермек. Ойды осылайша бөліп-жарудың ақыры

адамдардың бір затты немесе бір дененіде екіге бөліп қарауына алып келді. Бұл көқарастың салдары бір денені екіге бөліп қарастырып қана қоймай, оларды бір біріне қарсы қойды немесе бір жақтылықпен қарастыруға тырысты. Өзінің даму барысында медицина ғылымыда осындай әрекеттерге бой алдырған болатын. Соның себебіне тоқталсақ.

Ойлаудың бұл екі формалары арасынан тарихи сабақтастықты көруге болады. Сонымен қатар, ойлаудың бұл екі формасының мәні бір біріне мүлдем ұқсамайтындығында, дей тұрғанмен олар бір бірімен қалай болғандада өзара тығыз байланыста болуы қажет. Олардың басын біріктіретін күш ол біздің сау ақылымыз болмақ. Шәкәрім Құдайбердіұлы айтқандай сау ақыл – әрбір затты, іс-әрекетті қарстырғанда бір жақтылыққа бой алдырмай, ақиқаттың астарында ой қорытындылау [6]. Сондықтанда, ғылыммен айналысу барысында біржақтылыққа, сыңарезулікке салыну ол әлеуметтік мәселелердің шиеленісуіне, оның ақыры қоғамның салауатты толық қанды өмір сүре алмауына зор ықпалын тигізеді. Тарихи сабақтастық үзілген жерде адам тәні мен жаны сырт көзге сау болып көрінгенімен раухани ауруға шалдығады. Қазіргі медицина осы мәселеге көп көңіл аударуы қажет. Бүгінгі таңда кеңінен етек алып отырған ЖИТС, наркомания, алкоголизм, жүйкенің бұзылуынан орын алатын жанның әртүрлі аурулары рухани деңгейіміздің кенжелеп қалуынан орын алуда. Сонымен қатар, осы тәрізді аурулардың қатары қоғамымызда девиантты міңез-құлықтардың күрт өсуіне және оның арты деликвентті қылмысқа алып келетіндігі түсінікті жағдай [1].

Рухани аурудың басты емі ол рухани құндылықтарды игеру болмақ. Рухани құндылықтардың қатарына: тәрбие, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тіл тәрізді ұлттық болмысты қалыптастыратын білімдердің жиынтығын жатқызуға болады. Ғылыммен осы құндылықтардың арасында өзара байланыс және тарихи сабақтастық болу үшін гуманитарлық ғылымдар көмеке келеді. Бірақ бүгінгі таңда гуманитарлық ғылымдардың беделі жаратылыстану ғылымдарының адында жоқтың қасында деуге болады. ХХІ ғасыр бұл технократтардың үстемдік еткен қоғамы. Егер осыны ескерер болсақ гуманитарлық ғылымдар жаратылыстану ғылымдарының ықпалынан асалмайтын, басыбайлы қызметшісі ретіндегі функцияны атқармай бағыт-бағдар беріп отыратын ролге ие болуы қажет еді.

Адам тәніде осыған ұқсас күйді кешуде. Яғни, тән мен жанның материалдық сұраныстарынан асалмай өз бойына рухани құндылықтардың нәтижесінде шешілуге тиісті барлық керек емес ауруларды жинап алды. Рухани ауруды емдеуге жаратылыстану ғылымдарының қауқары әлсіз болатын. Себебі, барлық жаратылыстану ғылымдарының табиғаты өз бойына ойланудың нақты формасын көбірек қажет етеді. Бұл дегеніңіз қолда бар нақты деректерге, оқиғаларға, әртүрлі статистикаларға сүйене отырып әлеуметтік мәселелерді шешу, аурулардың емін табу. Кез келген объект, ол – мұзтау тәрізді. Мұзтаудың сыртқы көрінісі қаншалықты үлкен болса, оның негізгі екі есе бөлігі теңіз астында жасырынып жатырған болатын. Осы тәрізді әлеуметтік мәселелер мен қоғамға үрей тудырып отырған аурулардың негізгі екі есе бөлігі біздің теңіз тәрізді рухани әлемімізде жасырынып жатырған болатын. Жаратылыстану ғылымдары рухани әлемімізге бойлап баруы мүмкін, бірақ әрбір ғылымның саласы одан тек өзіне керек идея мен деректерді ғана алып шыға алады. Себебі, ғылымның басты әдіс-құралы, ол - анализ болып табылады, яғни кез келген объектіге, мәселеге талдау жасай отырып, қателікті анықтау және оны қолдан келгенше жою, емдеу. Біздің міндетіміз әлеуметтік мәселелерді шешіп немесе ауруды емдеп қана қою емес, оның жан-жаққа тараған, тереңге бойлаған тамырын ауыздықтау. Ол үшін білім берудегі маңызды әдіс синтезбен көбірек жұмыс жасау керек. Яғни, анықталған объектімен жұмыс жасау барысында барлық ғылымды, оның ішінде гуманитарлық ғылымды жұмылдыра білу қажет. Синтез әдісі өзіне көп жағдайда ойлаудың абстрактылы формасын қажет етеді. Синтез әдісі арқылы абстрактылы ойлау ол гуманитарлық ғылымдардың басты құралы болмақ. Осы арада гуманитарлық ғылымдар жаратылыстану ғылымдары мен ұлттық болмысты құраушы білімдер жиынтығы арасындағы қатынастарды бір бірімен байланыстырып тұратын функцияны атқару керек.

Кез келген оқытушының міндеті студенттің ойлай мәдениетінде синтез әдісімен жұмыс жасауды, яғни өзгеде салаларды біріктіре отырып мәселені жан-жақты шешуге тәрбиелеу. Ол үшін студенттің ойлау мәдениеті бай болу қажет. Ойлау мәденетті дамытудың ең бір басты құралы ол абстрактылы ұғымдармен жұмыс жасай алуында, яғни олардың мәнін түсіне білуінде. Абстрактылы ұғымдардың қатарына: Құдай, өмір сүруге

қайрат беретін әртүрлі аңыз ертегілер, еркіндік, махаббат, намыс тәрізді адами құндылықтар кіреді. Егер сәби бала күнінде аңыз-ертегілерге сусындап өспесе, ол балада арманда болмайды. Бүгінгі жастардың суецидке жиі ұрынуы олардың арманы мен сенімі таусылғандығын көрсетеді. Арманы, сенімі және үміті тәрізді ұғымдар адамдар бойынан жойылған кезде медицина деңгейі қаншалықты жоғары болғанымен оларға қайрат беруге дәрменсіз болып келеді. Адам ендігі жерде тән мен жаннан тұрған, бірақ бойында ешбір адами құндылықтардан жұрдай тірі өлікке айналады. Медицина тірі өлікке өмір сыйлауы мүмкін, бірақ бақыт сыйлай алмайды. Сондықтанда, Елбасымыздың 2030 стратегиялық бағдарламасы аңызбен астарласып, яғни тау шынын мекендеп, тазалыққа бой үйреткен, өзі шапшан, жауына үрей тудыратын қанатты барысқа теңеуде содан болатын [7].

Қорыта айтқанда медицина саласы адамның рухани құндылықтарына, ұлт болмысына аса назар аударып өркениетке ұмтылуы қажет. Ол үшін ұлттың болмысын қалыптастырған білімдермен тарихи сабақтастық болуы қажет. Тарихи сабақтастықтың басты құралына барлық гуманитарлық ғылымдарды жатқызуға болады. Өз кезегінде гуманитарлық ғылымдар басқа елдердің немесе жаратылыстану ғылымдарының жаңа идеяларын, жаңа көзқарастары мен жүйелерін ұсынар алдында ұлт болмысымен, ділімен және олардың ойлау мәдениетін бірінші орынға қойып ескеріп, санасып отыруы қажет. Тек осы бағытта ғана жұмыс істегенде Елбасының өзі айтқанда «Мәңгілік Ел» идеясын толық қанды жүзеге асыра аламыз [2].

ӘДЕБИЕТ

1 В Казахстане стало больше ВИЧ-инфицированных [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.31.kz/video/show/id/14260/show/ib>

2 Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Жолдауы. – Астана, 2013. – 23 б.

3 Қазақстан тарихы көне заманнан бүгінге дейін: 5 томдық /Бас ред. алқа: М. Х. Асылбеков. – Алматы: Атамұра, 2010. – 751 б.

4 «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия /Бас ред. Ә. Нысанбаев – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» бас редакциясы, 1998. – VIII том. – Б. 123.

5 Қазақша мақал-мәтел: Денсаулық. [Ақпарат көзі]. – <https://www.zharar.com/kz/>

6 Құдайбердиев Ш. Шығармалары / Өлеңдер, дастандар, қара сөздер/. Алматы, 1988.– 339 б.

7 Назарбаев Н. «Қазақстан-2030» Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. – Алматы: Білім, 1998. – 92 б.

8 Науқастар не себепті тәуіптен емделіп кетіп жатыр? [Ақпарат көзі]. -<http://asylarna.kz/maqala/maqalainfo/44>

REFERENCES

1 There are more HIV-infected people in Kazakhstan [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.31.kz/video/show/id/14260/show/ib>

2 The Messages of the President of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan «Kazakhstan way-2050: Unified goal, common interests, common future». – Astana, 2013. – 23 p.

3 History of Kazakhstan from ancient times to the present day: 5 volumes /Ed. M. H. Asilbekov. – Almaty: Atamura, 2010. – 751 p.

4 «Kazakhstan»: National encyclopedia / Ed. A. Nisanbaev – Almati «Kazakh encyclopedia», 1998. – V. VIII. – P. 123.

5 Kazakh Proverbs and sayings: Health. [Electronic resource]. – <https://www.zharar.com/kz/>

6 Kudaiberdiev S. H. Compositions / poems, epos, prose/. – Almaty, 1988.– 339 p.

7 Nazarbaev N. «Kazakhstan-2030» Messages of the President to the people of Kazakhstan. – Almaty: Bilim, 1998. – 92 p.

8 Why do so many people turn to psychics and they become better? [Electronic resource]. – <http://asylarna.kz/maqala/maqalainfo/44>

Поступила 05.04.2017

S. M. Aralbai, K. Zh. Abdrakhmanova, A. Badel

CORRECT DIRECTION OF THE INNOVATIVE EDUCATIONAL PROCESS IN THE SOCIETY IS A GUARANTEE IN THE HEALTHCARE SPHERE

Department of history of kazakhstan and social-political disciplines of Karaganda state medical university (Karaganda, Kazakhstan)

The article is devoted to the role of social education of the society and the socialization of the individual in the field of medicine, describes the latest views and methods of teaching the humanities in higher medical schools, the importance of spiritual values for a healthy lifestyle.

Of no small importance is spiritual education and the socialization of the individual. For example, there is a point of view that health depends on right thinking, since there are positive and negative aspects of thinking that are completely different from each other, but are closely interrelated. By analyzing different forms of thinking, one must see the spiritual-historical continuity, understand spiritual values.

Spiritual value is the totality of such values as upbringing, national traditions, language and the totality of knowledge forming a national identity.

Key words: spiritual illness, healthy mind, bodily disease, mental illness, immanent

С. М. Аралбай, К. Ж. Абдрахманова, А. Бадел

ПРАВИЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ОБЩЕСТВЕ – ГАРАНТИЯ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ

Кафедра истории Казахстана и социально-политических дисциплин Карагандинского государственного медицинского университета (Караганда, Казахстан)

Статья посвящена роли социального образования общества и социализации личности в сфере медицины, описаны новейшие взгляды и методы преподавания гуманитарных наук в высших медицинских учебных заведениях, важность духовных ценностей для здорового образа жизни.

Немаловажное значение имеет духовное образование и социализация личности. Например, существует точка зрения, что здоровье зависит от правильного мышления, так как есть положительные и отрицательные стороны мышления, которые совершенно не похожи друг на друга, но при этом тесно взаимосвязаны между собой. Разбирая разные формы мышления необходимо видеть духовно-историческую преемственность, понимать духовные ценности.

Духовная ценность – это совокупность таких ценностей, как воспитание, национальные традиции, язык и совокупность знаний, формирующих национальную идентичность.

Ключевые слова: духовная болезнь, здоровый разум, телесная болезнь, душевная болезнь, имманентный